

Aspectos gráficos e lingüísticos na transcripción do século XVIII duns documentos medievais

M^a CAMINO NOIA CAMPOS

Despois do período medieval, os textos máis antigos escritos en galego (exceptuando algunhas composicións festivas en verso dos séculos XVI e XVII) datan do XVIII, século en que Martín Sarmiento recolle e compón as coplas da *Colección de voces y frases gallegas* (1746-1770) (1), aparecen os poemas do Cura de Fruime, o léxico de Juan Sobreira (2) e algúns poemas máis.

Tanto estes escritores como os do século XIX, fundamentalmente os autores dos primeiros textos en lingua galega: José Fernández de Neira (*Proezas de Galicia* de 1810) e Manuel Pardo de Andrade (*Os rogos dun galego* de 1813); e incluso Juan Manuel Pintos (*A gaita gallega*, 1853) e Rosalía Castro en *Cantares Gallegos* (1863), tiveron que resolver, cadaquén segundo o seu criterio, a representación gráfica dos fonémas propios do galego.

Martín Sarmiento, o máis preocupado de todos eles polos estudos lingüísticos e polos problemas do galego, sírvese, unhas veces da etimoloxía e outras da memoria fónica para resolver a grafitación dos fonemas galegos, explicando en glosario anexo ó texto das coplas o porqué da grafa e do uso de certas formas.

No arquivo da Catedral de Tui existe unha copia escrita no século XVIII duns Protocolos Capitulares da Catedral redactados en galego entre 1328 e finais do século XV. Nestas copias, das que se descoñecen os anos en que foron escritas e a autoría dos copistas, aparecen certas grafías, corrección das medievais, que poden ser de interese para o coñecemento da grafitación do galego. Dos máis de mil documentos copiados no século XVIII, escollín dezaseis correspondentes ás parroquias do Val Miñor redactados polos notarios Pedro Lagea, Nuno Gonçalves e Rui López de Baiona nos séculos XIV e XV.

O analiza-los documentos (3) e as respectivas copias, atopei unha serie de constantes na grafa das transcripcións do XVIII. E tendo en conta que esa grande cantidade de copias tivo que ser obra de varios escribáns, lévanme a pensar que, con probabilidade, os copistas se someteron a normas de transcripción. A falta de datos precisos para coñece-lo estado da fala no século dezaioito e a carencia, in-

(1) Fr. Martín Sarmiento, *Colección de voces y frases gallegas*, edición y estudio por J.L. Pensado, Universidad de Salamanca, 1970.

(2) *Papeletas de un diccionario gallego*, edición e estudio crítico por J.L. Pensado, Instituto de Estudios Orensanos "Padre Feijoo", Ourense 1979.

(3) Uso a transcripción dos documentos medievais feita para este traballo por Xulián Maure Rivas.

cluso no castelán, dunha ampla normativa para os textos escritos nesa lingua, impídeme facer determinadas afirmacións, que soamente se poden plantear como supostos.

I. GRAFIA DE VOCAIS E CONSOANTES

I.1. Representación das sibilantes

O Ç aparece nos textos medievais tanto seguido de vocal anterior como posterior, aínda que, é probable que nesta época xa non representara o fonema africado alveolar xordo, senón o fricativo xordo predorsal /s/ (4). Sobre este tipo de sibilantes, Ramón Lorenzo di que "é difícil saber como eran realmente os sonidos primitivos e pode ser certo que fosen alveolares, pero o que non podemos esquecer é que tamén eran dentais. Polo tanto, se non lles queremos chamar simplemente 'africadas/fricativas predorso-dentais', teremos que sinalalas como "predorso-dento alveolares" (5).

Na transcripción do XVIII o Ç pasa a c ou z, segundo lle siga i, e ou a, o, u: *Gonçalvo* > *Gonzalvo*, *Gonçalves* > *González* (6), *arçidiago* > *arcidiago*, *negocio* > *negozo*, *audiencia* > *audiencia*, *graça* > *graza*, *condiçõ* > *condizon*, *procuração* > *procurazón*, *terça* > *terza*, *çidade* > *cidade*, *raçoeyro* > *razoeiro*, *presença* > *presenza*, *faça* > *faza*, *Çersido* > *Cersido*... O termo *çeremijs* que aparece nun documento de 1331 transcríbese por *seramjs* (que sería o termo con seseo usado no Val Miñor).

O Z, que representou o fonema africado alveolar sonoro /z/ nos primeiros séculos do Medioevo, xa no XIV e XV debera perde-lo elemento oclusivo e a sonoridade, confundíndose coa fricativa alveolar /s/ (7). A grafía Z, aparece moi escasamente nos documentos medievais consultados, soamente nas palabras *dez*, *voz*, *treze*, *doze*, *fezo*, *fezero*, *fazentes* (as dúas últimas formas pertencen a un documento do século XV). Nas copias do XVIII transcríbese tamén como no caso de ç, segundo a grafía moderna, con z ou c: *dez*, *voz*, *trece*, *doce*, *fezo*, *feceron*, *facentes*,

(4) Así o indican, entre outros, Pensado, *Fragmento de un libro de Tristan*, Cuadernos de Estudios Gallegos, Anexo XIV, Santiago de Compostela, 1962, p. 34; Alvaro Galmés de Fuente, *Las sibilantes en la Romania*, Gredos, Madrid 1962, p. 114; Clarinda de Azevedo Maia, *História do galego-português*, Instituto Nacional de Investigación Científica, Coimbra, 1986, pp. 442-450.

(5) Ramón Lorenzo, "Algunhas consideracións sobre a *Historia do Galego-Português* de Clarinda de Azevedo Maia", *Verba* 14, 1987, pp: 460-465.

(6) O -s final dos patronímicos pasa sempre a -z, grafía que aparece esporadicamente nalgúns formas medievais dos documentos consultados (*López*, *Suárez* ó lado de *Suares*). Clarinda Azevedo di, en cambio, que as formas en -ez e -iz son maioritarias nos documentos galegos estudados por ela (obra citada, p. 454): *Rodrigues* > *Rodríguez*, *Miguelles* > *Míguez*, *Peres* > *Pérez*, *Suares* > *Suárez*.

(7) "Desde o século XIII, as antigas africadas pré-dorsais por perda do momento oclusivo inicial, tiñan comezado ja a transformar-se em fricativas sibilantes pré-dorsais. Além disso, como consecuencia desse processo fonético resultou a confusao de /s/ (< /š/) e /z/, uma vez que era relativamente pequena a margem de segurança entre os dois fonemas. Assim o primitivo sistema de sibilantes de quatro fonemas (/š/; /ž/; /s/; /z/) tinha começado a evoluir, através da etapa intermédia (/s/; /z/; /š/; /ž/) para un sistema mais simples, apenas de dois membros, possivelmente pré-dorsais (/s/ e /z/)", Clarinda Azevedo Maia, obra citada, pp. 446-447.

grafía da interdental fricativa /θ/, fonema das áreas non seseantes do galego, que non corresponde coa zona dialectal á que corresponden os documentos. Hai dous casos nos que o copista do XVIII pasa o -z final da escrita medieval a -s: *San Fíns e jas* (< *San Fijz e jaz/iaz*).

O S simple, chamado alto, que se rexistra nos documentos medievais en formas como: *chouso, quiser, quisesen, quiseren, ffaser, ffasere, resio* (tamén rexistrei a forma *ressio*), *persoas, posisom, posicō*, debería representa-la sibilante fricativa ápticoalveolar sonora (ou predorso-dental), diferenciada graficamente da correspondente xorda, que se grafiaba con s- simple baixa ou con dobre ss alto, tanto en posición intervocálica como inicial (*paressese, nosso, abadessa, susso, podesse, tomasse, ssi, SSalvaterra, pessoa, sseian...*). Pero, posiblemente, na época en que foron escritos os documentos, o s simple, como o resto das sibilantes, xa tería perdida a sonoridade, en cambio, como indica Lorenzo (8), é probable que representase unha fricativa predorso-dental distinta da áptico-alveolar, que quizais fose a representada por dobre ss-/ss-.

Tódalas graffas do s medieval, a non se-las posibles formas de seseo, están unificadas nas copias do XVIII nun s simple.

En varios documentos medievais, aparecen palabras con -s- sigmático en posición intervocálica, que poderían ser formas de seseo. E así as debeu interpretar-lo copista do XVIII, que pasa a transcribilas con -c- e -z-: *paresen, ffasentes, ffesese, visiño, disia, fasia, tresentos, desembre, voses, rasō, ffaser, ffesese, prasia, juiso...*, transcribense por *parecen, facentes, fecese, viciño, dicia, facia, trecentos, decembre, voces, razón, facer, fecese, praclan e juizo*. As palabras *presença e posisom*, grafitadas con -s- alta, pasan a *precensa* (cunha metátese respecto á forma actual) e a *posizón* (en dúas ocasións rexistrei a transcripción por *posison*, quizais a causa da confusión co termo "posesión"). A aparición destas graffas nos séculos XIV e XV demostra, unha vez máis, o estado de confusión gráfica das sibilantes primitivas, causada pola evolución do sistema de consoantes que debeu ter lugar a partir do século XIII, que acadou en realizacións de seseo en amplas zonas do territorio galego, entre as que se atopa a comarca do Val Miñor. Os copistas do XVIII, seguindo un criterio unificador, suprimen as graffas de seseo, con algunhas excepcións.

O grupo consonántico arcaico -sç-, que aparece nunhas cuantas palabras nos documentos medievais, redúcese a -c- nos textos do século XVIII: *nasçimento, perteesçian, paresçia* transcribese *nascimento, pertecian, parecia*. Pero xa a comezos do século XV ese grupo consonántico debía ter pouca consistencia a xulgar polas variantes gráficas de "parecer": *paresen, paresçia e pareçia* que rexistran nun documento de 1418. En cambio nas formas *desfalesca, falesca e falescer* o mesmo grupo consérvase sen transformación nas copias do XVIII.

Respecto á grafía das fricativas palatais, nos documentos medievais consultados, soamente rexistrei os grafemas g, j e i, non atopei ningún x representando fonemas palatais: *jaz/ iaz, janeiro, juyo, puge, ffige, geeraas, juntados, jamais, tangemento, tanjuda, Johans, diligente, seiam/ sseia, trager, Fojoos, juyso, jenrro*,

(8) "Algunhas consideracións sobre a *Historia do Galego-Portugués*", artigo citado, pp. 463-465.

ajuda... Estas grafías son respectadas nos textos do XVIII a excepción das cinco últimas palabras, que aparecen transcritas con x: *traxer*, *Foxoo*, *xenro* e *axuda*; sen embargo na mesma copia encontrei tamén formas con j e g. O uso do x nas palabras citadas parece claro que non responde á intención de transcribilas etimoloxicamente (*trager* < TRAHERE, a través dunha forma **tragere*, *Foxo* < FOVEA, *xenro* < GENERU e *axuda* < ADJUTARE) terían que escribirse con j ou g. O emprego da grafía x ó lado de j e g débíase á confusión gráfica existente no XVIII, confusión que xa existía nos séculos XIV e XV, ó perderse en galego a sonoridade das fricativas palatais, que se conservou en falas do portugués (9).

A grafía -i- das formas medievais *seiam*, *seia* que se recollen nos textos do século XVIII, posiblemente non representen un fonema fricativo palatal, senón a semivocal [j], utilizado como i antehiático. A grafía medieval -i- para representala palatal fricativa pasa nas copias do XVIII a j, e a forma medieval *mea* pasa no dezaíto a *meia*, posiblemente por entendela unha forma analóxica das anteriores.

1.2. Grafía das nasais

O -m en posición implosiva das formas medievais *em*, *com*, *fim*, *outorgarom*, *Panjom*, *dayam*, así como o til de nasalización das vocais (*fezerō*, *condiçō*, *tēça*, *peritēças*, *doaçō*, *capō*...) transcribíase con -n, nas copias do XVIII.

O que resulta máis orixinal é a formación do plural dalgúns destes sustantivos, como *capón*, *doazón*, *condizón*, que, corrixindo a forma en -oos, que é a que aparece con maior frecuencia nos documentos consultados, pasan a -oes ou -oens na escrita do XVIII. Así os *capōos*, *doaçōos*, *condiçōos* convírtense en *capoes* e con maior frecuencia en *capoens* (10), *doazoens* e *condizoens* (soamente nunha copia do XVIII rexistrei a forma *condizoos*). As formacións de plural en -oes con til de nasalidade son frecuentes nos primeiros documentos galegos medievais, cunha clara evolución a partir do latín: *ones* > -*ões* > -*ōos*. O plural -oes presenta unha vocal nasal (11) formando hiato coa vocal seguinte. O copista do XVIII, corríxe -*ōos* (forma máis próxima á fala, que posiblemente xa era -*ōns*) por -*oens* conservando a estrutura silábica primitiva á vez que representa a nasalidade co n, tal como fixera no singular. O topónimo medieval *Camōes* pasa tamén a *Camoens* (hoxe *Camos*). E por analogía con estas formas transcribe o topónimo *Morgadūas* (hoxe *Morgadáns*) por *Morgadaens*, e *frangōos* por *frangoens* (portugués moderno *frango/ frangos* sen nasalidade).

O aspecto máis interesante das copias documentais do XVIII, e o que me animou a presentar este traballo, é a aparición da grafía *unha* para transcribi-lo

(9) Sobre este aspecto pódese consulta-la obra xa citada anteriormente de Clarinda de Azevedo, pp. 470-472.

(10) A forma *capoens* aparece rexistrada nun documento de Santiago por Fr. Atanasio López: "huna octaua de pan medeo millo e medeo çeueyra, et un sanganho, et dous *capoens*", reproducido por J.L. Pensado en *Comentario lingüístico a algunos documentos del Monasterio de San Salvador de Sobrado de Trives*. Separata do *Boletín de la Real Academia Gallega*, Tomo XXX, nº 351, A Coruña 1970. Nota recollida de Clarinda de Azevedo, *ob. cit.*, p. 491.

(11) Véxase Ramón Lorenzo, "Consideracións sobre as vocais nasais e o ditongo -ao en portugués", *Homenagem a Joseph M. Piel*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1988, p. 294.

indefinido feminino medieval *hña*. É, ademais, un dos casos nos que os copistas non teñen vacilacións. *Unha* é a única forma rexistrada. Este dato permite fixa-la acuñación da grafía galega *unha* no século XVIII (12), forma usada e difundida polos escritores do Rexurdimento xa na segunda metade do século XIX.

No XVIII, Sarmiento, atento investigador da fala galega, intenta transcribi-la realización oral do indefinido coa forma *hum-ha/ humha* (13), explicándoo así: "La voz *hum-a* pide atención. Había de ser *una* en castellano, pero los gallegos huimos de pronunciar la N entre vocales, *ni* con la antecedente, ni con la subsiguiente. No podemos decir *u-na*, como el castellano, ni *un-a*, por la aspereza de quedar con la boca abierta para la N, y volverla a abrir para la A, por lo que se habría de escribir *um-a*, y pronunciar no *u-ma* sino *um-a*. En los instrumentos se halla escrito, y bien, *hum-ha*, aspirando las dos vocales casi como *gum-ga*, pero no con G sino con H muy suave" (14). Parece claro que Sarmiento pretende describi-la velarización do n ó falar da suave aspiración do h, e trata de representala mediante unha oclusiva velar /g/: [gum-ga]. Velarización que para el non se limita á posición implosiva do -n senón que tamén afecta ó a.

Manuel Rodríguez en 1900 parece querer explica-lo mesmo sonido, afirmando que o n e h forman unha letra composta con pronuncia semellante ó /g/ suave, e propón a grafía *un-ha* (15).

Nos primeiros textos galegos do XIX o -n- velar do indefinido *unha*, representase coas formas *ùn-a* (16), *ua* (17), *un-ha* (18).

A transcripción do dígrafo -nh- no indefinido feminino *unha* para representa-la nasal velar por parte dos escribáns do XVIII, ven sulíña-la personalidade fónica do -n- como fonema velar dentro do sistema fonolóxico galego (19). Que os

(12) A forma do indefinido *unha* xa se rexistra na *Historia Gótica de Don Servando*, obispo de Orense, Confesor del Rey Don Rodrigo que se aló en la pérdida de España, un texto supostamente escrito no XVII. Aparte da falsedade do texto, que pretende estar escrito no século XII, o dígrafo nh utilízase como representación da nasal velar, e para reproducir-la palatal /ɲ/ como no portugués. Este texto parece ser un falso cronición escrito no século XVII polos irmáns Fernández Boán, como xa indiquei nun pequeno artigo en 1979 ("Notas sobre Seguino, autoridade citada no diccionario de Rodríguez Grial 64), no que aludía á falsedade da lingua que trata de reproducir, cargada de castelanismos, hiperenxebrismos e formas inventadas. O manuscrito citado, escrito con caligrafía, que, efectivamente, se pode atribuir ó século XVII, é posible que incluso fose escrito en época máis recente.

J.L. Pensado aludiu tamén á falsedade da lingua da *Historia de D. Servando* nun artigo aparecido na *Voz de Galicia*, "Invasiones y evasiones del gallego", que recolle no libro *El gallego, Galicia y los gallegos a través de los tiempos*, Ed. La Voz de Galicia, A Coruña 1985, pp. 23-36.

(13) Martin Sarmiento, *Colección de voces y frases gallegas*, edición y estudio por J.L. Pensado, Universidad de Salamanca 1970, pp. 98, 102, 104, 105, 108, 113, 117...

(14) Sarmiento, *ob. cit.*, p. 165.

(15) "Nosotros opinamos que la n y la h forman una letra compuesta, cuya pronunciación es parecida a la de g suave, si bien un tanto gangosa y nasal, la cual se pronuncia uniendo la parte media de la lengua al velo de paladar, haciendo la emisión por las fosas nasales y no por la boca; así *un-ha* es semejante a *u-ga* pronunciada nasalmente", *Crónica Troyana*, edición e estudio de M.R. Rodríguez, A Coruña 1900, p. 18.

(16) José Fernández de Neira, *Proezas de Galicia*, A Coruña 1810, edición facsímil de Carlos Martínez Barbeito da edición de 1893, Bibliófilos Gallegos, Pontevedra 1984.

(17) *Os rogos d'un galego* (de Manuel Pardo de Andrade), Coruña 1813.

(18) *A Gaita Gallega*, (de Xoan Manuel Pintos), Pontevedra 1958; Rosalía Castro, *Canteres Gallegos*, Vigo 1963.

(19) R. Carballo Calero na súa *Gramática elemental del gallego común* (Ed. Galaxia, Vigo 1966) foi un dos primeiros gramáticos en darlle ó -*ŋ*-velar a categoría de fonema.

escribáns tiñan conciencia da individualidade do fonema velar /ŋ/ parece confirmalo o feito de que lle asignasen unha grafía propia, diferente á do correspondente masculino *un*. Se da forma medieval *hũu* pasan a *un*, o correspondente feminino podería pasar a *una* e, se esta forma resultaba conflictiva por ser homógrafa da forma verbal "una", poderían escribir *un-a*, refacendo o feminino sobre o masculino, como fixo algúns anos depois Fernández de Neira. Esta transcripción apoiaría a proposta de Amable Veiga sobre a elaboración do indefinido feminino (20). Pero isto non debía se-lo que oían ós falantes galegos, senón unha "aspiración muy suave" das vocais á que se refería Sarmiento, e para reproducir ese sonido desplazan o h- inicial ó interior da palabra, co cal indican tamén que o /ŋ/ velar non afecta soamente á vocal précedente senón tamén á seguinte, como indica Porto Dapena (21).

En apoio da tese da existencia da nasal velar en posición prenuclear pódese botar man dos casos de *masana* [masaña], *lana* [laña], *rana* [raña]..., que aparecen nalgúns puntos das falas trasmontanas do norte de Portugal, onde a forma do indefinido feminino tivo a mesma evolución ca no galego [uãa], afástandose do resto dos dialectos portugueses (22). E en dialectos do norte de Italia (ligures, piemonteses e lombardos) tamén se rexistra a evolución de formas con -N- latino velarizado, en casos como *lũn-na*, *caden-na* fronte á conservación do /nn/ xeminado latino como alveolar en *anno* (23).

As asimilacións *eno/ ena* que recollen os copistas do XVIII dos documentos medievais, tampouco significa que hai dous séculos non se realizasen na fala as contraccións *no/ na*; simplemente acuñan as transcripcións medievais. As formas *eno/ ena* indican que o -n en posición final non sempre era velar, e cando lle seguía unha forma do pronome átono *lo, la, los, las*, asimilou o l- inicial dos pronomes: *en lo > enno > eno > no*; dándolle a pronuncia alveolar ó -n, posición que conserva na época moderna, perdido xa o l-. Así *ven o vin* [bénobín], *nin a quero* [nínakéro], *tamen o digo* [taménodígo] fronte á velarización que se produce ante pausa cando o -n vai seguido de vocal *inon home!* [noŋ ome], *ven un amigo* [beŋuamigo]. Cando se trata de artigos, *nin os amigos*, pódense oír as dúas realizacións do -n, velar ou alveolar. E o mesmo pasou cos pronomes *el, ela, esto, outro* que contraeron coa preposición *en*, que perdeu o elemento inicial ó quedar en posición átona: *en el > enel > nel*.

O sintagma *deñe no faser*, de escasa aparición nos documentos consultados, coa forma do pronome desglosado, indica que o escribán tiña conciencia dun pronome *no*, como forma diferenciada do verbo, a pesar de que apareza con maior frecuencia a forma verbal fusionada co pronome: *outorgano, leuano*... Nas copias do XVIII aparece sempre a forma fusionada (*débeno faser*).

A grafía medieval da preposición co indefinido *en hũa* e *en hũu* pasan a *en unha, en un*, nas copias do XVIII; o que non significa que na fala no se producira

(20) Amable Veiga, *Fonología gallega*, Ed. Bello, Valencia 1976, pp. 105-107.

(21) J. Alvaro Porto Dapena, "Fonología de la N velar gallega", *RDTP*, T. XXXII, 1976, pp. 467-477.

(22) J. de Moura Santos, *Os falares fronteiriços de Trás-os-Montes*, Separata da RPF, Coimbra 1967, p.247.

(23) Alberto Zamboni, *L'etimologia*, Zanichelli, Bologna 1979, p. 54.

xa a asimilación das preposicións coas formas *unha e un*, asimilación que rexistra Sarmiento (*num-ha, d'hum-has, d'hum, cum-has*) na *Colección de voces y frases gallegas*.

Nĩ hũũ transcríbese no XVIII por *ninhun* (a forma máis frecuente), *nenhun* ou *nen un*. A pesar do uso desta grafía xa no século XVIII a conxunción *nin-/nen-* desenvolveu unha nasal velar no -n posnuclear con reforzo oclusivo /g/: *ningún* (o mesmo ca nos casos de FUNARIU, **ĪN-ADDERE*, *ĪN ORDINE* que dan *fun-gueiro, engadir, engorde*); mentres no portugués predominou o elemento palatal, evolucionando a *ninhum* [*nĩnum*].

A transcripción no dezaoto de *nin hun* ven apoia-la orixe do indefinido negativo "ningún" a partir da forma medieval, e desbota-la formación analóxica con *algún* (< ALICUNO) así como a procedencia directa do latín NEC UNO mediante a sonorización do -c-. A forma medieval *nĩ* proceda de *NEC* con perda do -c final e posterior nasalización.

1.3. Outras grafías

O I, xa sexa en interior de palabra ou nas formas do artigo e pronome, pode aparecer grafitado simple ou xeminado, e as dúas grafías representan a lateral alveolar e máis a lateral palatal. Esta mesma confusión aparece nas copias do XVIII: *mill, follas, filla, moller, elle, elles* (el, eles), *mellor, Vilaza / Villaza, Villameán / Vilameán, porlla/ polla/ porlas, todos llos, esmolla, por ello, llo mellor, delle, meloramentos/ melloramentos, lo labrador, tolledaán, oullivares dos Caballeiros* (unha hipercorrección que se recolle do texto medieval). Incluso se escriben con dobre -ll- palabras grafitadas nos textos medievais cunha soa: *moueles* pasa a *móbelles, chançelado a chancellado*.

O Y grego medieval, tanto en interior de palabra como en posición inicial ou final, e mesmo cando vai independente, pasa a i, agás nos topónimos e antropónimos (con algunhas excepcións): *oytobre, oyto, juyo, daya, yqual, ygues, ffuy, ssy*, y (adverbio de lugar) pasan a *oitubre, oito, juio, daián, igual, iguaes, fui, si, e hi* (forma que tamén rexistrei en documentos do século XIV redactados por Pedro Lagea). *Bayona*, cando aparece grafitado desta maneira, conserva o y na maior parte dos casos, pois xa na escrita medieval aparece tamén *Baiona*. A semivocal [j] nas formas *Tuj* e no adverbio *juso/jusso* pasan a y: *Tuy* e *yuso*.

A transcripción de b/v/u medievais faise con criterios pouco regulares nos textos do XVIII. A mesma palabra aparece grafitada unhas veces con b e outras con v. As formas verbais de "haber", grafitadas con -v- ou -u- na época medieval poden conserva-lo -v- ou pasalo a -b-: *auido, ouverem, ouvesem aver/auer, auia* rexístranse no XVIII como *habido, ouberen, oubesen, aver, avian*; o mesmo sucede con *escribano, novembro, Salvador, convén*. A forma *cabidoo*, sempre con -b- nos documentos medievais, aparece en ocasións transcrita con -v-; o mesmo que as palabras *bêes, ben, bõo*, e incluso *Baiona*.

Mais, a pesar da confusión gráfica con que se transcribe o fonema bilabial oclusivo, hai, polo menos, tres criterios regulares na súa grafitación:

1) Consérvase o **-b-** medieval nas palabras *sabea, rezebeu, rrezebemento, estabelecero, desembargada, tambe, saber, obbedientes* (hai algún caso de *ouedientes*).

2) Os imperfectos de indicativo da primeira conxugación *estaua, daua, daua, outorgaua, outorgaua, tomaua, entregaua*, transcríbense en **-aba**, coa forma do sufixo temporal actual.

3) O grupo consonántico medieval **-ur-/br-**: *laurador, laure, pobrem, liure* regularízanse en **-br-** no XVIII

4) Certas palabras manteñen a grafía medieval **-v-**: *veer* en tódalas formas, *voces, vender, verdade, lavor, vella, serventes, vila...*

O notario Pedro Lagea, redactor de protocolos capitulares do século XIV (aparecen documentos seus entre 1331 e 1349) utiliza en varias ocasións a forma etimolóxica *aproffear* (de PROPECTU) ó lado de *aproueitar*, co mesmo sentido, posiblemente debido a unha antiga confusión entre os sonidos fricativos, o bilabial /v/ e o labiodental /f/.

Tamén se rexistra bastante confusión no uso do **h-**. Hai casos en que se respecta a grafía medieval, como nas formas do verbo "ser" *he, hes, ham, ha* ou na palabra *herdade*, mentres se suprime no indefinido *huu*, en posición interior nos nomes propios, *Johan* pasa a *Joan*; e, con frecuencia, desaparece en *home*. En cambio, atópase **h-** non etimolóxica na palabra *ordem*, que pasa a *horden*, e no adverbio de lugar *y*, escrito *hi* (forma que atopei nos documentos de Pedro Lagea ó lado de *y*). Tamén aparece grafitado con **h-** o participio de "haber", *havidol habido*.

II. LEXICO

En xeral, os escribáns do XVIII reproducían o léxico medieval con escasas correccións, mais, ás veces cambian a forma galega pola correspondente castelá, así *ochenta* ou *capilla* que aparecen en lugar das formas medievais *oitenta* e *cape-lla*. As abreviaturas léxicas transcríbense reproducindo unha forma da palabra, que non sempre coincide coa forma plena que se atopa, en ocasións, nos documentos consultados. *Coengo* é a única forma das copias do XVIII, mentres que nos documentos aparecen *cōgo* e *coongo*; *testemohias* ou *testemoias* sustitúe a *testemu-ñas*. *Cabidoo* e *cavidoo* son as formas máis usadas xunto ó castelanismo *cavildo*. A abreviatura de "igrexia" transcríbese, co vocábulo castelán *iglesia*, en cambio prodúcese a forma galega *moeda* en lugar da abreviatura correspondente.

III. CONCLUSIONS

Sen dúbida, o obxectivo dos copistas do XVIII ó reescribi-los documentos medievais era facelos lexibles e comprensibles para os contemporáneos, respectando o texto medieval, mais tratando de representa-la evolución fónica do de-zaio. E na implantación desas características parecen querer establecer unha

variante culta do galego a xulgar pola coherencia no uso das formas: *unha, en unha, en un; con ha, con ho; condicioens, capoens, razoens...* que, por unha parte, respectan as formas medievais engadíndolle a consoante nasal, e por outra, corrixen as máis evolucionadas, posiblemente consideradas menos cultas. O uso sistemático dos termos *testemoias, coengos, cabidoo* indica tamén a existencia dunhas regras. E fronte ó que parece seguimento á unha norma medieval, rexístrase a grafitación dos fonemas modernos, correxindo antigas grafías Así por exemplo a forma moderna do indefinido *unha*, estraña á lingua medieval, que callará no galego escrito na segunda metade do século XIX.

E neste aspecto de modernidade ortográfica tamén hai que cita-lo uso da grafía *x* para transcribi-la palatal fricativa, que aínda que se atopa en escasas ocasións, indica o comezo da normalización dunha pronuncia e a perda da conciencia da grafía etimolóxica.

Escríbese o *-e* paragóxico no verbo *nomeare* tratando quizais de adecuarse ó uso da lingua oral.

Pero a pesar do respecto a unhas normas ortográficas, como se plasmaba na grafitación dalgúns sonidos, noutros casos, como a representación de *h-, b, v, l, ll*, aínda aparece bastante confusión, ó mante-la utilización das dúas grafías *l/ll* para representar ámbalas dúas o fonema lateral alveolar e mailo palatal; e as grafías *b/v, x/j/ g* para grafitar un mesmo fonema.

En definitiva, na grafía dos textos do dezaioito obsérvanse dúas tendencias encontradas, por unha parte un intento de normativización seguindo un criterio conservador e latinista, tratando de reproducir-las formas orixinais medievais e con certa tendencia erudita no uso de formas cultas gregas e latinas: a palabra medieval *coro* transcríbese por *choro*, *trautado* por *tractado*, e consérvanse as formas *quando, quanto, quatro, quales*. E por outra parte, obsérvase un criterio unificador e modernizador na ortografía, deixándose arrastrar pola simplicidade da fala. Suprimen o uso do *y* e reducen a representación das sibilantes a *s, z* ou *c*, desaparecendo as grafías *ss-, -ss-* e *ç*, que se conservan na escrita castelá ata comezos do século XIX; corrixen certas formas cultas dos documentos medievais: *suspecto, rector, escripuano* e *subfiçiente* pasan a *suspeito, reitor, escribano* e *suficiente*. E, ó mesmo tempo, respectan as contraccións da fala que xa aparecen na escrita medieval: *eno, polo, pola, todoslos...*